

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Христо Илков Христов, преподавател по право на Европейския съюз в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

относно: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“ (Право на Европейски съюз) на Екатерина Спасова Методиева, редовен докторант в катедра „Международно право и международни отношения“ на ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“ с тема на дисертационния труд: *„Правната сигурност и защита на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“*.

I. Относно процедурата за защита на образователна и научна степен „доктор“

Назначен съм за член на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Правната сигурност и защита на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“* на Екатерина Спасова Методиева, редовен докторант в катедра „Международно право и международни отношения“ на Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ със Заповед №РД-38-613/24.10.2024 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“. С решение на научното жури, прието на неговото първо заседание, съм определен за рецензент по процедурата.

По процедурата е представен дисертационен труд в обем 338 страници, както и три статии в специализирани научни издания, свързани с проблематиката на изследване, която има дисертационният труд, както следва:

1. Методиева, Е., Средства за осигуряване на ефективност на правото на ЕС, когато правният спор е подчинен на доброволен арбитраж. – В: *Liber Amicorum*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ в чест на доц. д-р Юлия Захариева, София, 2020, ISBN: 978-954-07-5051-4 с.366-381;

2. Методиева, Е., Предвидимост и преценимост на правните ситуации при съчетаното действие на два правни реда – В: Сборник доклади от научни четения на тема "Предвидимост на правото". Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2022, ISBN: 978-954-07-5478-9 с. 126-139;

3. Методиева, Е., Ролята на съдебния контрол по граждански дела за постигане на правна сигурност в правоотношенията, разкриващи връзка с правото на ЕС, предоставена за публикация в годишната конференция на катедра „МПМО“, посветена на проблематиката на правото на Европейския съюз под общата тема: „България в Европейския съюз – достижения и предизвикателства“, УИ „Св. Климент Охридски“, под печат.

Представеният дисертационен труд и публикациите в специализирани научни издания отговарят на формалните изисквания за провеждане на процедура за защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен „доктор“, според действащата по отношение на процедурата законова и подзаконова нормативна уредба, както и на изискванията на Правилника за реда и условията за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

II. Относно докторанта, изготвил дисертационния труд

Екатерина Спасова Методиева е завършил средно образование в СОУПИ с профил „Право“ през 1999 г. и висше образование в специалност „Право“ в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2005 г.

През 2018 година е завършила магистърска степен „Право на Европейския съюз“ в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и в Университета на Лотарингия.

Приета е за редовен докторант в катедра „Международно право и международни отношения“ на Юридическия факултет през 2019 година, като предвид на спецификата на избраната тема за дисертационен труд, за неин научен ръководители е определен проф. д-р Атанас Семов.

През 2022 г. е отчислена с право на защита.

Наред с работата си по подготовка на дисертационния труд, от 2020 година води семинарни занятия по право на Европейския съюз като докторант и хоноруван асистент, а след спечелен конкурс за заемане на академичната длъжност „асистент“, Екатерина Методиева е назначен за редовен асистент в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, считано от академичната 2024/2025 година.

Екатерина Методиева е адвокат в Софийска адвокатска колегия (САК) от 2007 година, като упражнява активна адвокатска професия, а от друга страна е член на Дисциплинарния съд към САК от 2020 година.

III. Относно представения дисертационен труд

1. Представеният в процедурата за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ дисертационен труд се характеризира с ясно определена тема и е посветен на актуална и значима проблематика на изследване. Макар отделни елементи от изследваната проблематика да са били предмет на по-ранни научни търсения в българската доктрина и в частност, в доктрината на правото на Европейския съюз, до настоящия момент не е налице цялостно и изчерпателно изследване на принципа на правна сигурност и на свързания с него принцип на защита на оправданите правни очаквания в правото на Европейския съюз, поради което представеният дисертационен труд без съмнение представлява научна новост за българската доктрина. От друга страна, макар да съществува редица научни изследвания на принципите на правна сигурност и на защита на оправданите правни очаквания на други езици, като английски или френски език, в представения дисертационен труд разглежданата проблематика е представена в оригинален план, както с оглед на концептуализирането на значението на правната сигурност за придаване легитимност на правния ред на европейската интеграция, така и предвид на подробния анализ на изискванията за правна сигурност в частност в рамките на нормотворческите процедури, правоприлагането и осъществявания съдебен контрол от Съда на ЕС и националните съдилища в държавите членки на ЕС.

2. Изследването е насочено към това да даде отговор на един централен въпрос – как принципът на правна сигурност, разглеждан с оглед на произтичащите от него конкретни изисквания и прилаган в рамките на европейските и национални процедури, влияе върху легитимността, интеграцията и ефективността на правния ред на Европейския съюз и прилагането на правото на ЕС в държавите членки.

С представеният дисертационен труд Екатерина Методиева дава интересен отговор на този въпрос чрез развитата и обоснована научна теза, че принципът на правна сигурност в правото на Европейския съюз е фундаментален фактор за гарантиране на легитимността и ефективността на правната система на Съюза, като същевременно представлява ключов механизъм за съгласуване на правните норми между интеграционния правен ред и националното право на държавите членки.

В рамките на представения дисертационен труд, докторантката разгръща няколко основни идеи:

- правната сигурност е основополагащ принцип на правния ред на европейската интеграция, като не е само теоретична концепция, а практически инструмент за придаване легитимност на правните актове

на ЕС, за гарантиране на предвидимост и защита на обосноваваните правни очаквания на частноправните субекти;

- правната сигурност е от решаващо значение за взаимодействието между правото на ЕС и националните правни системи на държавите членки, като цели да даде отговор на едно основно предизвикателство пред регулирането на процеса на европейска интеграция – да осигури съгласуваност между нормите на правото на ЕС и вътрешното право на държавите членки. Това взаимодействие изисква материална правна сигурност, която да надхвърля формалните критерии за яснота и точност, характерни за прочита на принципа на правна сигурност във вътрешноправните системи;
- съдебната практика на Съда на ЕС е определяща за дефинирането и прилагането на принципа на правна сигурност;
- правната сигурност е определяща за придаването на ценностна легитимност на правото на ЕС – принципът на правна сигурност е неразривно свързан с основните ценности на ЕС, които осигуряват легитимността на интеграционното право и съвместимостта му с националните правни системи.

3. Изследването почива на използване на общите научни методи на анализа и синтеза, дедукцията и индукцията, както и на анализ чрез специфичните формалнологичен, исторически, нормативен, телеологичен, системен и сравнителноправен метод.

4. Структурата на дисертационния труд способства в достатъчна степен за постигане целите на изследването.

4.1. Глава първа е теоретично насочена като поставя основите за следващите глави, изяснява концептуалната рамка, в която се развива изследването и обосновава значимостта на правната сигурност за съществуването и функционирането на правния ред на ЕС. Чрез нея Екатерина Методиева демонстрира как този принцип не само е основополагащ за консолидирането на правната система на европейската интеграция, но играе ключова роля за легитимността на интеграционната система.

Анализира се как правната сигурност е вградена в ценностните основи на правото на ЕС, като се прави връзка между изискванията за правна сигурност и ценностите, посочени в член 2 от Договора за Европейския съюз (ДЕС). Обоснована е идеята, че общата легитимност на правния ред на ЕС произтича от споделянето на общи ценности между държавите членки, които формират основата на интеграционната система, докато особената легитимност се свързва със специфичните цели и механизми на ЕС, развити за осъществяване на европейския

проект. Изследването очертава, как гарантирането на ясни, предвидими и стабилни правни норми укрепва доверието в правото на ЕС, както сред държавите членки, така и сред частноправните субекти. Изследват се връзките между правната сигурност и принципите на субсидиарност и пропорционалност, които също са сред елементите, формиращи конституционните основни на ЕС. Разглежда се как ценностният дефицит в дадена държава членка може да подкопае легитимността на правния ред на ЕС и да предизвика конфликт между националното право и правото на ЕС. Дискутира се как правната сигурност функционира като ограничител на произволното упражняване на правомощия и стабилизиращ механизъм в интеграционния правен ред. Анализират се специфичните предизвикателства на правната сигурност в контекста на наднационалната правна система, като например гарантиране на яснота и предвидимост на правните норми в условия на споделена компетентност между ЕС и държавите членки.

В глава първа на дисертационния труд могат да бъдат констатирани елементи, които могат да се определят като ценен и съществен принос към изследванията на правото на Европейския съюз.

Оригинално и значимо е поставянето на правната сигурност като основополагащ за легитимността на правния ред на ЕС фактор. Приносен характер има и анализът, който изяснява как ценностите, закрепени в член 2 ДЕС определят легитимността на ЕС и как правната сигурност е свързана с тяхната защита и реализация.

Разграничението между общата легитимност (споделянето на общи ценности от държавите членки) и особената легитимност (основаваща се на специфичните цели и механизми на ЕС) представлява също оригинален аналитичен подход към разбиране на интеграционния правен ред. Той позволява по-добро осмисляне на отношението между националния суверенитет и наднационалния характер на правото на ЕС.

Включването на правнофилософските концепции на Роберт Алекси и Юрген Хабермас като концептуална основа, на която да се развие целият анализ в представената дисертация, дава оригинална теоретична рамка на изследването и представлява израз на специфичния за автора поглед към изследваната проблематика. Така изследването демонстрира интегриран подход, който съчетава характеристиките на правото на Европейския съюз с концепции от общата теория на правото. Този подход има своите силни страни – чрез използването на общотеоретични концепции и философски модели се анализира същността и значението на правната сигурност, като по този начин се придава по-универсален характер на анализа. Същевременно в някои части на изложението може да се остане с впечатление, че правото на ЕС е „вместено“ в рамките на универсални теоретични модели, които не винаги могат да отразят напълно оригиналните характеристики на правния ред на ЕС. Например, подходът на Роберт Алекси към

правните системи изхожда от характерни елементи на вътрешноправните системи, които не напълно позволяват да се отрази спецификата на интеграционния правен ред на ЕС. Независимо от това, изследването може да се разглежда като опит за прокарване на мост между правото на ЕС и общата теория на правото, което е силна негова страна. Общотеоретичната концептуалната рамка е адаптирана към интеграционната правна система, като се отчитат нейните специфични особености.

4.2. В Глава втора е развит анализ по отношение на основните изисквания, произтичащи от принципа на правна сигурност в правния ред на ЕС, които целят да гарантират общото действие на правото на ЕС, яснотата на правните норми, достъп до правната уредба и ограничаването на обратното действие на интеграционното право. Прави се връзка между изискването правната уредба на ЕС да има общ характер и основоположния за интеграционния правен ред принципа на равно третиране без оглед на гражданството или националността на юридическите лица.

Предмет на анализ е практиката на Съда на ЕС относно ограничаване на обратното действие на правните норми, като особен акцент е поставен на действието във времето на решенията на самата интеграционна юрисдикция. Подробно разгледани са изискванията за яснота на интеграционната правна уредба, като особено внимание се обръща на способите на тълкуване, използвани от Съда, както и на специфичното проявление на изискванията за яснота при различните видове източници. Съществена част от анализа във Втора глава е фокусиран върху проявленията на изискванията за яснота на правната уредба при прилагане на правото на ЕС в държавите членки, като са разгледани и конкретни примери от българската съдебна практика.

Като ценни и приноси елементи на работата във Втора глава могат да се определят именно тези части от анализа, които разглеждат как изискванията за яснота на правната уредба се проявяват на равнището на държавите членки и какво е значението на принципите на съответстващо тълкуване и ефективност за гарантиране зачитането на изискванията на правната сигурност.

4.3. Предмет на анализ в Трета глава са изискванията за правна сигурност, свързани с гарантиране на стабилността и предвидимост на правната уредба, както и изискванията, които очертават принципа на защита на оправданите правния очаквания в правния ред на ЕС. Наред с тях в Трета глава е включен и анализ относно забраната за предписване на невъзможното като проявление на принципа на правна сигурност, доколкото докторантка разглежда тази забрана, като обективно свързана с предвидимостта на правото. Разгледани са още изискванията за съгласуваност на правната уредба, без които не е възможно да се гарантира нейната предвидимост и стабилност.

Следва да се подчертае, че анализът на специфичната същност, значение и изисквания, произтичащи от принципа на защита на оправданите правни

очаквания, както и на особените условия на релевиране на този принцип в защита на правата и законните интереси на частноправните субекти, е съществен приносен елемент на изследването в рамките на българските научни изследвания, посветени на правото на ЕС. Интерес представлява и анализът относно способите за гарантиране на съгласуваност на правната уредба на европейската интеграция чрез осъществявания съдебен контрол, чрез институционална координираност и чрез съблюдаване на установената в практиката на Съда нормативна йерархия.

4.4. В последната глава на дисертационния труд се анализира значението за гарантиране на правната сигурност в правния ред на ЕС на нормотворческите процедури и на формите на съдебен контрол на равнището на Съюза и на равнището на държавите членки. Отделено е известно внимание и на значението, което може да имат арбитражните форми на решаване на правни спорове за гарантиране на правната сигурност, въпреки че тази част от анализа стои в известна степен небалансирано спрямо анализа на формите на съдебен контрол на равнището на Съюза например. По-детайлно са разгледани задълженията на националните съдилища по прилагане на правото на ЕС, които имат своето значение като процесуални способности за гарантиране на правната сигурност.

5. Изследването на Екатерина Методиева се характеризира с достатъчно разгърнат и добре използван научен апарат. Дисертационният труд почива на задоволителен кръг от научни източници на български, английски, френски и испански език. За целите на изготвянето на докторската си работа Екатерина Методиева е стъпила и на повече от 400 решения на Съда на ЕС и заключения на генералните адвокати в Съда на ЕС, също както и на някои атове на българските съдилища. Дисертационният труд в общ план се характеризира коректно цитиране на използваните научни източници и съдебна практика, като същевременно цитирането на източниците на доктрината търпи някои подобрения.

6. В обобщение като основни приносни елементи на проведеното изследване могат да се определят:

- включването на правнофилософските концепции на Роберт Алекси и Юрген Хабермас като концептуална основа, на която да се развие целият анализ в представената дисертация за принципите на правна сигурност и защита на оправданите правни очаквания;
- поставянето на правната сигурност като основополагащ за легитимността на правния ред на ЕС фактор;
- изясняването как ценностите, закрепени в член 2 ДЕС, определят легитимността на ЕС и как правната сигурност е свързана с тяхната защита и реализация;

- разграничението между общата легитимност (споделянето на общи ценности от държавите членки) и особената легитимност (основаваща се на специфичните цели и механизми на ЕС);
- изведените в глава втора изискванията за яснота на правната уредба, проявяващи се на равнището на държавите членки и анализът относно значението на принципите на съответстващо тълкуване и ефективност за гарантиране зачитането на изискванията на правната сигурност;
- направеният в глава трета анализ на специфичната същност, значение и изисквания, произтичащи от принципа на защита на оправданите правни очаквания, както и на особените условия на релевиране на този принцип в защита на правата и законните интереси на частноправните субекти.

7. Отвъд достойнствата, които представеният дисертационен труд има, като критични бележки бих споделил, че в някои части на изложението докторската работа се характеризира с много висока степен на теоретичност, както и с доста дълги и комплексни изречения в изложението. Онагледяването на изложените елементи на абстрактен анализ чрез примери от съдебната практика, както и опростяването на изказа би допринесъл за по-пълноценното възприемане на изследването от по-широка читателска аудитория. От друга страна изложението в Четвърта глава би спечелило от включването на примери от българската съдебна практика, които илюстрират как националните съдилища изпълняват задълженията си за прилагане на правото на ЕС и доколко чрез тяхната практика се гарантира надлежно правната сигурност и защитата на оправданите правни очаквания на частноправните субекти. Докторската работа може да бъде по-добре оформена в графично-техническо отношение, в частност, могат да бъдат по-нагледно оформени бележките под линия и да бъде прецизирано цитирането на източниците на доктрината.

8. Представените статии в проблематиката на изследването разглеждат задълбочено различни аспекти на принципа на правна сигурност в правния ред на европейската интеграция, като развиват специфични елементи на проведеното изследване и потвърждават задълбочените познания в областта на правото и в частност на правото на ЕС, които Екатерина Спасова Методиева има, както и качествата ѝ правен изследовател.

9. Представеният за целите на процедурата автореферат отговаря на изискванията за форма и съдържание и отразява точно научните и научно-приложните приноси на докторския труд.

IV. Заключение

Като се има предвид изложеното по-горе в качеството си на рецензент по процедурата за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“ на Екатерина Спасова Методиева, редовен докторант в катедра „Международно право и международни отношения“ на ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, с тема на дисертационния труд: *„Правната сигурност и защита на обосноващите правни очаквания в правото на Европейския съюз“*, мога да направя следното заключение:

1. намирам, че представеният труд и научни публикации доказват, че Екатерина Методиева има необходимите научни познания и аналитични способности за самостоятелни научни изследвания;

2. изразявам положителната си оценка за представеният за защита дисертационен труд;

3. считам, че той отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ за получаване на образователната и научна степен „доктор“, както и на относимата уредба от Правилника за реда и условията за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“;

4. предлагам на членовете на научното жури по процедурата по защита на дисертационен труд по Заповед №РД-38-613/24.10.2024 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ на Екатерина Спасова Методиева да бъде присъдена образователната и научната степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“ (Право на Европейския съюз).

София, 16.12.2024 г.

доц. д-р Христо Христов